

राज्याच्या एकात्मिक व शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरण
२०२३-२८ अंतर्गत हातमाग विणकरांना
प्रोत्साहन आणि सुविधा देण्यासाठी अर्बन हाट
केंद्रांची स्थापना करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग
शासन निर्णय क्र. हातमाग-२०२३/प्र.क्र.१३३/टेक्स-३
नवीन प्रशासकीय भवन, १४ वा मजला,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालयासमोर, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक : ३१ जानेवारी, २०२५.

वाचा:- १.सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग शासन निर्णय क्र. धोरण२०२३/ प्र.क्र. ८१/टेक्स-५
दिनांक २ जून २०२३.

२.आयुक्त (वस्त्रोद्योग), वस्त्रोद्योग आयुक्तालय , नागपूर यांचे दिनांक १ फेब्रुवारी २०२४ व
दिनांक २६ जानेवारी २०२५ रोजीचे पत्र

प्रस्तावना :-

राज्यातील वस्त्रोद्योगाच्या वाढीस चालना देण्यासाठी व वस्त्रोद्योगाला आवश्यक त्या
उपाययोजनांनी हातभार लावण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने एकात्मिक व शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरण २०२३-२८
जाहिर केलेले आहे. सदर धोरणानुसार राज्यातील हातमाग क्षेत्राला चालना देण्यासाठी केंद्र सरकारच्या
राष्ट्रीय हातमाग विकास कार्यक्रमांतर्गत विशेष पायाभूत सुविधा आणि गतीशील बाजारपेठेतील
आव्हानांचा सामना करण्यासाठी उत्पादन विकास व्यवस्था स्थापित करणे, हातमाग उत्पादनांची
उत्पादकता/गुणवत्ता सुधारणे, हातमाग उत्पादने/विपणनाचे मुल्यवर्धन करणे यासाठी एकात्मिक व
शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरण २०२३-२८ अंतर्गत मुद्दा क्र. ७.४ मध्ये हातमाग क्षेत्र - प्रोत्साहने १.१ अर्बन हाट-
महाराष्ट्रातील विणकर आणि हस्तकला यांना प्रोत्साहन आणि सुविधा देण्यासाठी राज्यात प्रमुख ठिकाणी
अर्बन हाट केंद्रे स्थापन करण्याचे जाहिर केले आहे.

महाराष्ट्रातील हातमाग विणकर आणि हस्तकला यांना प्रोत्साहन आणि सुविधा देण्यासाठी
राज्यातील प्रमुख ठिकाणी अर्बन हाट केंद्रे स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्यातील हुशार आणि प्रतिभावान हातमाग विणकरांना आणि हस्तकलेला प्रोत्साहन आणि
सुविधा देण्यासाठी केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय हातमाग कार्यक्रमांतर्गत अर्बन हाट केंद्राची खालीलप्रमाणे
स्थापना करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

१. अर्बन हाट केंद्राचे ठिकाण व अर्बन हाट योजनेसाठी केंद्र व राज्य शासनाचा हिस्सा :-

राज्यात नागपूर व आवश्यकतेप्रमाणे इतर प्रमुख ठिकाणी अर्बन हाट केंद्रे स्थापन करण्यात येतील, जे पुरेश्या मोकळ्या जागांसह आणि सभोवतालच्या हिरव्या पट्ट्यांसह योग्य वातावरण प्रदान करेल. यासाठी रु.८०० लाख पर्यंतचे अर्थसहाय्य केंद्र व राज्य शासनाकडून खालीलप्रमाणे उपलब्ध केले जाईल :-

सरकार (केंद्र व राज्य)	हिस्सा	एकूण रक्कम
केंद्र शासन	८०%	रु. ६४० लाख
राज्य शासन	२०%	रु. १६० लाख

(उपरोक्त किंमतीमध्ये जमीनीच्या किंमतीचा समावेश ग्राह्य धरला जाणार नाही. सदर जमीन उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणेची राहिल.)

२. अर्बन हाट केंद्राची उद्दिष्टे:-

- I. हातमाग व हस्तकला कारागिरांच्या उत्पादनांना बाजारपेठ मिळवून देणे.
- II. हातमाग उत्पादनांची उत्पादकता व गुणवत्ता सुधारणे.
- III. हातमाग व हस्तकला कारागीर व ग्राहक यांचे दरम्यान थेट विक्री व्यवस्था उपलब्ध करून देणे.
- IV. हातमाग कलेला प्रोत्साहन, उत्तेजन आणि सोयीसुविधा मिळवून देणे हा आहे.

३. अर्बन हाट केंद्राची संकल्पना :-

अ. शहाराच्या केंद्राच्या ८ किलोमीटर परिघातील मोक्याच्या ठिकाणी अर्बन हाट केंद्राची स्थापना करण्यात येईल. अर्बन हाट केंद्रे स्थापन करतांना दुकानांसाठी आवश्यक पुरेशी मोकळी जागा तसेच ग्राहकांच्या परिचलनासाठी सोयीस्कर जागा सोडणे बंधनकारक राहिल. तसेच पर्यावरणाचा विचार करून आवश्यक हिरव्या पट्ट्यासह योग्य वातावरण तयार करेल.

ब. अर्बन हाट केंद्र स्थानिक स्थापत्यकलेचे व संस्कृतीचे प्रतिबिंब दर्शविणारे असावे.

क. विणकर/कारागीर/राज्य हस्तकला आणि हातमाग महामंडळे/एनजीओ/पर्यटन महामंडळांना दोन्ही प्रकारचे स्टॉल (शिल्प/खाद्य) रोटेशनवर प्रतिदिन नाममात्र शुल्कावर प्राधान्याने मासिक आधारावर दिले जातील.

४. अंमलबजावणी यंत्रणा:-

सदर योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य हातमाग महामंडळ मर्या. नागपूर, महाराष्ट्र राज्य हातमाग सहकारी महासंघ मर्या. मुंबई (महाटेक्स), राज्य शासनाचे इतर पात्र महामंडळ/मंडळ, केंद्रशासनाच्या किंवा राज्यशासनाच्या अधिपत्याखाली हातमाग क्षेत्राशी संबंधित काम करणारे घटक पात्र ठरतील.

५. रचना व कार्यपध्दती :-

i) अंमलबजावणी यंत्रणेने केंद्र शासनाच्या व राज्य शासनाच्या विविध मार्गदर्शक सुचना, कार्यपध्दती तसेच वित्तीय नियम इत्यादी नियमांचे काटेकोर पालन करून तांत्रिक व्यवहार्यता तपासून विस्तृत प्रकल्प अहवाल आर्थिक व भौतिक मापदंडासह आवश्यक त्या कागदपत्रांसह अर्बन हाट उभारण्याचा प्रस्ताव आयुक्त (वस्त्रोद्योग)यांना सादर करावा.

ii) सदर प्रस्तावाची पात्रता तपासण्यासाठी आयुक्त (वस्त्रोद्योग) यांच्या अध्यक्षतेखाली

पुढीलप्रमाणे राज्यस्तरीय समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

अ. आयुक्त (वस्त्रोद्योग), वस्त्रोद्योग आयुक्तालय, नागपूर-	अध्यक्ष
ब. मुख्य अभियंता, सार्वजनिक बांधकाम प्रादेशिक विभाग, नागपूर -	सदस्य
क. प्रादेशिक उपआयुक्त (वस्त्रोद्योग), (संबंधित) वस्त्रोद्योग आयुक्तालय -	सदस्य
ड. उपसंचालक, विणकर सेवा केंद्र (संबंधित) -	सदस्य
इ. महाराष्ट्र राज्य हातमाग महामंडळ मर्या. नागपूर यांचे प्रतिनिधी -	सदस्य
फ. महाराष्ट्र राज्य हातमाग सहकारी महासंघ मर्या. मुंबई (महाटेक्स) यांचे प्रतिनिधी -	सदस्य
ग. सहाय्यक आयुक्त (हातमाग), वस्त्रोद्योग आयुक्तालय, नागपूर -	सदस्य सचिव

उपरोक्त राज्यस्तरीय समितीच्या बैठकीमध्ये प्राप्त प्रस्तावांची तपासणी/छाननी करून पात्र प्रस्ताव शासनाच्या मान्यतेसाठी समितीच्या शिफारसीसह आयुक्त (वस्त्रोद्योग) यांनी शासनाकडे सादर करावा.

iii) शासनाच्या मान्यतेनंतर आयुक्त (वस्त्रोद्योग) यांनी अंमलबजावणी करणाऱ्या यंत्रणेस अर्बन हाट प्रकल्प अहवाल राज्यस्तरीय समितीच्या शिफारसीसह व कार्यवृत्तांसह विकास आयुक्त (हातमाग), वस्त्र मंत्रालय, भारत सरकार यांचेकडे सादर करण्याबाबत अवगत करावे.

iv) सदर प्रस्तावास केंद्रशासनाने मान्यता दिल्यानंतर अंमलबजावणी यंत्रणेने निधी वितरणासाठी आयुक्त (वस्त्रोद्योग) यांच्याकडे प्रस्ताव सादर करावा. आयुक्त (वस्त्रोद्योग) यांच्याकडून निधी वितरणासाठी प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर केंद्र शासनाकडून अंमलबजावणी यंत्रणेस ज्या प्रमाणात निधी वितरीत करण्यात येईल त्याप्रमाणात राज्य शासनाकडून निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

६. अर्बन हाट योजनेच्या अटी व शर्ती :-

१) प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर निर्माण केलेल्या सुविधा चालविण्यासाठी प्रकल्प वितरणयोग्यता (Project deliverables), योजनेची शाश्वतता आणि कृती योजना स्पष्टपणे सूचित करणारा प्रकल्प अहवाल अंमलबजावणी संस्थेने सादर करावा.

२) अर्बन हाट उभारणी करीता मंजूर निधीमधून काम करावे.

३) निधी ज्या कामासाठी मंजूर होईल त्याच कामासाठी खर्च करावा लागेल, पूर्व परवानगी शिवाय इतर कामावर खर्च करता येणार नाही.

४) अर्बन हाट योजनेत स्टॉल वाटपाची यंत्रणा पारदर्शक असेल. स्टॉल वाटप करताना कोणत्याही व्यापारी किंवा मध्यस्थांचा विचार केला जाणार नाही.

५) अर्बन हाट केंद्राची जमीन अंमलबजावणी यंत्रणेच्या स्वतःच्या नावावर असावी.

६) अर्बन हाटची जागा कमीत कमी ८००० चौरस मीटर असावी .

७) अर्बन हाट केंद्रे उभारताना ७० ते ८० इतक्या क्षमतेचे स्टॉल उभारण्याची क्षमता असणे आवश्यक आहे. तसेच सदर केंद्रामध्ये पुढीलप्रमाणे सुविधा असणे आवश्यक आहे:-

- १०० व्यक्तींना राहण्याची सुविधा (स्त्री व पुरुषांना स्वतंत्र Dormitory)
- प्रसाधनगृह (स्त्री व पुरुषांना स्वतंत्र प्रत्येकी २)
- फुड कोर्ट
- सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करण्यासाठी शामियाना/व्यासपीठ
- स्टोअर रूम
- बैठकीसाठी समितीकक्ष
- वस्तु विक्री केंद्र (Souvenir Shop)
- राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पर्यटकांसाठी मनोरंजन साधने

७. अर्बन हाट करीता आवश्यक कागदपत्रे :-

हातमाग विणकरांना प्रोत्साहन आणि सुविधा देण्यासाठी अर्बन हाट केंद्रांची स्थापना करणेबाबतच्या प्रस्तावासोबत जोडावयाचे कागदपत्रे खालील प्रमाणे आहेत :-

१. अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्थेचे नावावर जमिन (Title Clear Land) असल्याचे कागदपत्र/दस्ताऐवज (७/१२ उतारा, नमुना ८ अ).

२. मोक्याच्या ठिकाणी शहरी भागातील जमिनीच्या स्थानाबाबत सक्षम अधिकाऱ्याकडून प्रमाणपत्र.

३. विस्तृत अर्बन हाट प्रकल्पाचा बांधणी आराखडा (layout plan).

४. अर्बन हाट केंद्र कायमस्वरूपी कार्यरत राहण्यासाठीचा कृतीबंध आराखडा.

८. अर्बन हाटचे व्यवस्थापन :-

अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्थेला (IA) पर्यटन, संस्कृती, अन्न प्रक्रिया उद्योग इत्यादींच्या संवर्धनासाठी काम करणाऱ्या विविध एजन्सींच्या सक्रिय सहभागासह SPV तयार करण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाईल आणि व्यापक आधार व सुविधांचा वापर सुनिश्चित करण्याकरीता टूर ऑपरेटर्स, हॉटेल ऑपरेटर्स व्यतिरिक्त हातमाग आणि हस्तकलेचा व्यवसाय करणाऱ्यांचाही यामध्ये समावेश असेल. सदर अंमलबजावणी यंत्रणेने विशिष्ट प्रमाणबद्ध वितरण व्यवस्थेबाबतचा सामंजस्य करार करणे आवश्यक राहिल .

९. अर्बन हाट योजना राबविण्यासाठी केंद्र शासनाचा हिस्सा व राज्य शासनाचा हिस्सा या करीता दोन स्वतंत्र नवीन लेखाशिर्षे उघडण्याबाबतचा प्रस्ताव नियोजन व वित्त विभागास सादर करण्यात येईल.

१०. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेत स्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५०१३११७३१५९९००२ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(श्रध्दा कोचरेकर)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल, यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.

२. मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय मुंबई.

३. मा. उपमुख्यमंत्री (गृह, विधि व न्याय), महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, मंत्रालय मुंबई.

४. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त), महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय मुंबई.
५. प्रधान सचिव (वस्त्रोद्योग) यांचे स्वीय सहाय्यक, सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६. आयुक्त (वस्त्रोद्योग), वस्त्रोद्योग आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
७. महालेखापाल (लेखा परीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपूर
८. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.
९. उपसचिव (टेक्स ३) यांचे स्वीय सहाय्यक, सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. उपसचिव (अर्थसंकल्प) यांचे स्वीय सहाय्यक, सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
११. अवर सचिव (१७-स), सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१२. जिल्हा कोषागार अधिकारी, नागपूर.
१३. वित्त विभाग (व्यय-२), मंत्रालय, मुंबई.
१४. प्रादेशिक उपआयुक्त (वस्त्रोद्योग), मुंबई/नागपूर/औरंगाबाद/सोलापूर.
१५. निवड नस्ती (टेक्स-३)